

Шлеков О.В.

курсант 1 курсу факультет № 2 – підготовки
фахівців для НГУ ННІ № 3 НАВС

науковий керівник: **Гребенюк М.О.**

викладач кафедри загально-правових та
психологічних дисциплін факультет № 2 –
підготовки фахівців для НГУ ННІ № 3 НАВС

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ КУРСАНТАМИ НГУ

Усвідомлення і продуктивність професійного становлення курсанта є його здатністю знаходити особливий сенс в професійній праці, самостійно проектувати, творити своє професійне життя, відповідально ухвалювати рішення про вибір професії, спеціальності і в подальшому – місце роботи. Крім того, осмислення своєї соціально-професійної ролі, відношення до професійної праці, колективу і самого себе стають важливими компонентами повсякденного життя будь-якої людини.

Професійне самовизначення – це складний динамічний процес орієнтації особистості у професійно-трудоному середовищі, розвитку та самореалізації духовних і фізичних можливостей, формування адекватних професійних намірів і планів, реалістичного образу себе, як професіонала.

Різні автори по різному підходили до розгляду питання професійного самовизначення. Так, А. Маслоу, запропонувавши концепцію професійного розвитку, виділив як центральне поняття самоактуалізацію, тобто прагнення людини удосконалюватися, виражати себе в справі. П.Г. Щедровицький розглядав самовизначення як здатність людини будувати самого себе, свою індивідуальну історію, як уміння переосмислювати власну сутність. За твердженням Д.І. Фельдштейна процес самовизначення знаходиться у безпосередньому зв'язку із соціалізацією особи. Це феномен суспільного індивіда, пов'язаний з формуванням розгорнутої соціальної позиції людини відносно інших, зі ступенем бачення себе в інших людях, готовністю особистості до відповідальних дій у світі". Причому, Д.І. Фельдштейн акцентує увагу на соціальному аспекті самовизначення саме у юнацькому віці, оскільки основою цього процесу є "формування певної соціальної позиції особистістю, яка поставлена в умови вибору життєвого шляху".

І.С. Кон, в свою чергу зазначає, що суть самовизначення молодшої людини полягає у "чіткому орієнтуванні і визначенні свого місця у світі дорослих", а також "у виборі соціально і особистісно значущих цілей, досягнення яких

забезпечується самореалізацією суб'єкта". Поняття "самовизначення" він пов'язує з процесами "пошуків себе", "відкриття я", соціального і морального дозрівання, які мають світоглядний сенс і "виразно соціальний зміст". Автор стверджує, що проблема професійного самовизначення особистості, представлена у трьох головних аспектах: як проблема самореалізації особистості; як проблема вибору і прийняття рішень; як проблема адаптації.

Варто відмітити, що професійне самовизначення полягає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності і передбачає низку основних аспектів:

- 1) самооцінку людиною власних індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста;
- 2) усвідомлення своєї ролі в системі соціальних відносин і своєї відповідальності за успішне виконання діяльності та реалізацію своїх здібностей;
- 3) саморегуляцію поведінки, спрямованої на досягнення поставленої мети.

Таким чином, професійне самовизначення являє собою вибіркове відношення індивіда до світу професій в цілому і до конкретно обраної професії. Воно є важливою характеристикою соціально-психологічної зрілості особистості, її потреби в самореалізації і самоактуалізації. Основним ядром професійного самовизначення є усвідомлений вибір професії з урахуванням своїх особливостей і можливостей, вимог професійної діяльності і соціально-економічних умов. Крім того, професійне самовизначення здійснюється на протязі всього професійного життя: людина постійно рефлексує, переосмислює своє професійне буття і самостверджується в своїй професії.

Структурним компонентом професійного самовизначення є наявність професійного плану – обґрунтованого уявлення про вибрану сферу трудової діяльності, про способи оволодіння майбутньою професією і перспективи професійного росту. Основні компоненти професійного плану є: уявлення про роль праці в житті людини; далека перспективна професійна мета (мрія); ближні професійні цілі; резервні варіанти та їх ієрархія; знання професій і відповідних професійних навчальних закладів; знання своїх можливостей для досягнення поставленої мети; знання шляхів підготовки до досягнення поставленої мети і шляхів роботи над собою; реальна підготовка до досягнення мети.

Існують різні підходи до виділення етапів професійного самовизначення особистості, в тому числі із врахуванням вікових особливостей особистості. Узагальнивши основні з них, можна дійти висновку, що професійне самовизначення здійснюється через: 1) дитячу гру - виконання певних професійних ролей і окремих елементів пов'язаної з цими ролями поведінки в

процесі гри; 2) підліткову фантазію - уявлення себе в мріях представником тієї чи іншої професії; 3) попередній вибір професії - сортування різних видів діяльності та їх оцінка з точки зору інтересів, здібностей, системи цінностей особистості; 4) прийняття остаточного рішення - вибір рівня кваліфікації, об'єму й тривалості професійної підготовки, вибір спеціальності. Звертаючи увагу саме на курсантську молодь слід відмітити, що юнаки знаходяться на останньому етапі професійного самовизначення, тобто прийняття остаточного рішення та входу в професійну діяльність.

При цьому, основними показниками сформованого професійного самовизначення є:

- інформованість людини про структуру професійного середовища, потреби ринку праці, зміст і умови праці з обраної професії, навчальні заклади, в яких можна отримати професію;
- сформованість професійних інтересів і намірів;
- сформованість мотиваційної сфери при виборі професії;
- наявність спеціальних здібностей;
- наявність практичного досвіду у вибраній сфері діяльності;
- узгодженість інтересів, здібностей і нахилів із вимогами професії;
- відповідний стан здоров'я, відсутність протипоказань.

Крім того, слід зазначити, що існують дві групи головних чинників, що впливають на вибір професії: суб'єктивні і об'єктивні. До суб'єктивних відносять інтереси, здібності, особливості темпераменту і характеру. До об'єктивних - рівень підготовки (успішності), стан здоров'я і інформованість про світ професій, вплив навколишнього соціального середовища, засобів масової інформації, літератури і мистецтва, культури і та інших, які в умовах суспільних трансформацій якщо й не втрачають колишню визначеність, то принаймні змінюють її під впливом ринкових і демократичних інновацій.

Загалом, процес професійного самовизначення передбачає: по-перше, активну, творчу участь особистості у всіх основних видах соціальної діяльності, вибір у кожному з цих видів діяльності конкретних занять, які в найбільшій мірі відповідали б індивідуальним здібностям і суспільним потребам; по-друге, формування внутрішньої потреби у добросовісному виконанні кожного виду соціальної діяльності; по-третє, активну самореалізацію особистості, яка прагне до максимального використання своїх здібностей і можливостей.

Важливе значення при цьому має і мотивація свідомого вибору професії, тобто система мотивів, спрямованих на реалізацію потреби в оволодінні певним видом професійної діяльності. Мотивація формується в людини в міру усвідомлення нею суспільної значимості обраної діяльності і правильної оцінки

своїх індивідуальних нахилів і здібностей. Мотив же є спонукальною причиною дій і вчинків людини.

Серед основних мотивів вибору професії в загальному відокремлюють: інтерес, обов'язок та самооцінку професійної придатності. Типи ж мотивації вибору професії поділяються на такі групи:

1. Опорний тип - інтерес до професії гармонійно поєднується з морально зрілою установкою на працю, з об'єктивною оцінкою і практичною перевіркою особистих якостей, готовністю до самовиховання.

2. II тип мотивації - курсанти неясно представляють специфіку обраної професії, обмеження її вибору, зумовлені вимогами до стану здоров'я, фізичних, розумових та інших якостей людини.

3. Характеризується неузгодженістю між інтересом до професії та мотивами суспільного обов'язку.

4. При виборі професії молоді люди керуються лише своїми бажаннями, без адекватного усвідомлення як суб'єктивних, так і об'єктивних можливостей та умов їх реалізації. Цей тип є найменш ефективним.

Отже, професійне самовизначення являє собою багатовимірний і багатоступеневий процес співвідношення курсантами власних життєвих цілей, нахилів, здібностей з об'єктивними можливостями їх реалізації, а також з умовами, які створюють для цієї реалізації конкретні види діяльності.

Питання професійного самовизначення залежить від багатьох чинників: впливу сім'ї, ровесників, соціального оточення, престижу професії, від профорієнтаційної роботи в школі тощо. При цьому, ситуація професійного самовизначення для курсанта є достатньо складною не лише в силу значимості самого професійного вибору молоді людини, але й врахування особистісних особливостей юнака та специфіки майбутньої професії.